

UDK:894.375-13(045)

Orzigul ALIYEVA,
Termiz davlat universiteti erkin tadqiqotchisi
E-mail: orzigulaliyeva798@gmail.com

Filologiya fanlari doktori, Xalqaro Yassaviy mukofoti laureati, I.M.G'aniyev taqrizi asosida

FINE ARTS AND ITS STYLE

Annotation

Fine arts serve to make the idea expressed in poetic works vivid and effective, to embody images in epic, lyrical and dramatic works, to ensure the verbal delicacy, musicality, and attractiveness of verses, stanzas, and clauses in poetry.

Key words: fine arts, lyric, epic, drama, irony, irony, pathos, image, verse, clause.

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО И ЕГО СТИЛЬ

Аннотация

Изобразительные искусства служат для того, чтобы сделать мысль, выраженную в поэтических произведениях, более яркой и эффектной, воплотить образы в эпических, лирических и драматических произведениях, обеспечить словесную тонкость, музыкальность, привлекательность стихов, строф и строф в поэзии.

Ключевые слова: художественное искусство, лирика, эпос, драма, ирония, ирония, пафос, образ, стих, статья.

BADIIY SAN'ATLAR VA ISTEHZO USULI

Annotatsiya

Badiiy san'atlar she'riy asarlarda ifodalangan g'oyning hayotiy, ta'sirchan chiqishiga, epik, lirik va dramatik asarlarda obrazlarning yorqinroq gavdalandirilishiga, she'rda misralar, baytlar, bandlarning lafziy nazokati, musiqiyiligi, jozibadorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: badiiy san'atlar, lirika, epika, drama, istehzo, kinoya, pafos, obraz, misra, band.

Kirish. Kinoya va pafos uyg'unligi tabiatan dialogikdir. Ironiya chuqur ziddiyatni chuqurlashtiradi, voqelikka fojiali, dramatik, sentimental munosabatning chegaralarini ko'rsatadi va ta'kidlaydi. Shuning uchun fojiali istehzo va romantik kinoya kabi atamalar juda mantiqiy. Yuqoridagi yuqoridagi g'oya nafaqat romantizm adabiyotidagi ishqiy pafosga, balki hayotni badiiy tasvirlashning real bo'lmagan tamoyillariga, ishqiy yo'nalishga ham ziddir, qahramonlikka ham, tragediyaga ham, dramaturgiyaga ham birdek amal qiladi. sentimentallik. Aytish mumkinki (agar ironiya uchun ideal va real voqelik o'rtasidagi munosabat eng muhim bo'lsa) ironiya nafaqat romantizm estetikasida, balki umuman san'at tabiatida ham ichki ziddiyat natijasida yuzaga keladi. Faqat shu nuqta nazardan kelib chiqib, nega ironiya XIX asr oxiri va XX asr adabiyotida yetakchi o'rinni yegallaganligini tushuntirish mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Latviya adabiyotidagi ironiyani o'rganar yekan, L.Kadasha shunday xulosaga keladi: "XX asr ijodkorlikning katta tanazzul davri (N. Berdyayev), bunda ijodiy g'oya va voqelikdagi yerishilgan natija o'rtasidagi nomuvofiqlik yuzaga keladi". Ortega Gasset o'z kuzatishlaridan shunday xulosa chiqaradi: "Asarlarning mazmuni komik bo'libgina qolmay, qanday mazmundaligidan qat'iy nazar san'atning o'zi kulgi predmetiga aylandi". Agarda pafos turlaridagi patetika kinoya uchun begona ekanini e'tiborga olsak, so'nggi davr jahon adabiyotida aynan voqelikka kinoyaviy munosabatning ustuvorligi sabablari yanada oydinlashadi. Adabiyotshunoslikda "pafos" istilohining deyarli iste'moldan chiqib qolayotgani "Adabiyotshunoslik asoslari" o'quv qo'llanmasi mualliflari tomonidan umuman Bu yerda gap kinoyadan boshqa munosabat turlari yetakchilik qiladigan asarlar haqida boryapti. Kinoya dominantlik qiladigan asarlarda aksincha holat kuzatiladi. jahon adabiyotida pafos, patetika yo'qolayotgani bilan izohlanadi. "Asrimiz uchun tuyg'ularni

ochiq namoyish etish begona bo'lib, rus va jahon adabiyotida qahramonlikdan ham, romantizmdan ham yiroq reflektirlashgan (diqqat-e'tibori o'z-o'ziga qaratilgan – M.Sh.) shaxs markaziy qahramonga aylangani bejiz emaski, unda biron bir tuyg'u ko'rindagan bo'lsa ham, odatda, bu yashirin (niqoblangan) kinoyadir". San'atkor endi ijod jarayonida o'zining estetik missiyasi sifatida voqelikni ideal nuqta nazaridan baholash bilangina chegaralana olmaydi. U o'z ijodining ayni voqelikdagi qimmatini idrok etishi – idealni amalga oshirish imkonining kamligi yoki umuman yo'qligi tufayli yuzaga keladigan tushkunlikni ham bartaraf etishi zarur bo'ladi. Buning uchun aksariyat hollarda kinoyaviy nuqta nazar yordamga keladi.

Tadqiqot metodologiyasi. XX asr adabiyotidagi o'z-o'ziga kinoyaning, ba'zan eng muqaddas tushunchalarni ham inkor etishga tayyor "qora yumor" yoki "qora kinoya"ning asosida ana shu tushkunlikni bartaraf etish istagi yotadi. Ijodkor muqaddas qadriyatlarga kinoyaviy munosabatda bo'larkan, ayni paytda ulardan voz kechmaydi ham. Kinoya shaxs uchun qadrlil bo'lgan, muqaddas narsalarga qaratilarkan, ularni mavhum holda emas, balki muayyan voqelik bilan aloqada ko'rib chiqish imkonini beradi. Buning natijasida mazkur qadriyatlarining qay darajada mo'rt va omonat ekanini anglash mumkin bo'ladi. Shu ma'noda kinoya himoya mexanizmi vazifasini ham o'taydi-kompensatsiya vositasiga aylanadi. XX asr jahon adabiyotshunosligida kinoyani badiiy asar poetikasini belgilashdagi ahamiyatini o'rganishga qiziqish ortdi. Shavkat Rahmon iste'dodli ijodkor sifatida badiiy san'atlardan mahorat bilan foydalana oldi. Bu badiiy san'atlar shoirning asarlari boqiyilgini ta'minlashga xizmat qildi. Uzoq asrlik tarixga ega bo'lgan mumtoz adabiyotimizda badiiyat masalasi hamisha she'r ahlining diqqat markazida bo'lib kelgan. U yoki bu ijodkor salohiyati haqida so'z borganda uning nimalarni tasvirlaganini bilan bir qatorda, qanday tasvirlaganiga, asosan, e'tibor qaratilgan. Jumladan, adabiy

asarlarda she'riy san'atlardan foydalanish mahorati hamma asrlarda badiiy san'atkorlikning asosiy qirralaridan biri sifatida baholangan. Ma'lumki, badiiy san'atlar she'riy asarlarda ifodalangan g'oyning hayotiy, ta'sirchan chiqishiga, epik, lirik va dramatik asarlarda obrazlarning yorqinroq gavdalanirishiga, she'rdagi misralar, baytlar, bandlarning lafziy nazokati, musiqiyliigi, jozibadorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Adabiyotshunosligimizda biror bir shoir ijodiga, biror bir badiiy asarga baho berilar ekan, ijodkor ifodalayotgan g'oya o'z aksini topgan ijtimoiy, siyosiy, falsafiy, axloqiy, ma'rifiy-tarbiyaviy muammolar mohiyati va ko'lami, badiiy timsollar jilosi bilan bir vaqtda qo'llangan she'riy san'atlarining rang-barangligi, mantiqiy asoslanishi, asar mazmunini ochishdagi o'rni va ahamiyati kabi masalalarga ham alohida diqqat qaratilgan. "Ko'z yumyapman" iborasi va "Tug'ilyapman" so'zlarining ma'nolaridagi ziddiyat ta'rifini vujudga keltirgan. "Ko'z yumyapman" birikmasini erkin birikma ham, barqaror birikma ham deb tushunish mumkin. Aynan shu holatda iymon deyish mumkin.

Tahlil va natijalar. Chunki ikki ma'noda anglaganda ham satrlar ma'no beradi. Ammo bu badiiy san'atning shakliy vazifasi, xolos. Aslida uning botinida asosiy vazifa yashirin. "Ko'z yumish" inson hayotining so'nggi nuqtasi degani. Lekin shoir "tug'ilmog" so'zini qo'llashi bilan kitobxon fikrini butunlay boshqa yo'lga burib yuboradi. Qahramon har kun quyosh, yer bilan xayrlashar ekan, erta yana tug'ilishidan umidvor. Holbuki, u shu ko'z yumishdayoq qayta uyg'onmasligi mumkin. Kishini hayotga shukronalik bilan qarashga, har yangi kunni ochiq yuz bilan qarshilashga aynan shu so'nggi ikki misra o'rgatadi. Aynan ulug' umid bor Shoir "Davra" deb nomlangan yana bir she'rida tazod san'atidan juda mohirona foydalangan: Og'izlarda bulutday ko'pik, Yuzlari – oq, ichlari – qora. Qizig'i bu zotlar qaylarda, Kimlarnidir qilar idora. Bu she'rdagi qo'llanilgan tazod san'atini tahlil qilishdan oldin, birinchi misrada qo'llanilgan tashbeh san'ati orqali ifodalangan kinoyaga diqqatni qaratish maqsadga muvofiq bo'lardi. Shoirning "Og'izlarda bulutday ko'pik" o'xshatishi orqali lirik qahramonlarning naqadar jirkanch kimsalar ekanligi istehzo orqali darrov anglashiladi. Odatda, og'iz ko'pirishi hayvonlarga xos xususiyat. Savol tug'iladi: inson og'zi qachon ko'piradi? Birinchidan, inson haddan tashqari bo'kib ichganda. Ikkinchidan, ko'p gapiradigan odamning og'zi ko'piradi va bu nodonlik belgisi, ilmsizlik alomati. Uchinchidan, xalqimizda "og'iz ko'pirtirib gapiradi" iborasi ko'p uchraydi. Bu ham maqtanish, ko'p gapirish kabi salbiy xislatlardan darak beradigan ibora. Xulosa qiladigan bo'lsak, davradagilar ichib olgan va shu shirakayflik zavqi bilan hadeb yolg'on gapirib, og'iz ko'pirtirishayotgan edi. Shoir bejizda bunday o'xshatishni keltirmaydi. Balki, oxirgi misrada ta'kidlangandek, yuqori amallarda turgan kimsalarning barcha so'zlari qanchalar chin-u yolg'onligini ko'rsatib beradi. Aynan bu fikr isbotini esa ikkinchi misradagi ta'zod san'ati orqali ochib beradi: "Yuzlari – oq, ichlari – qora". Mudom Vatan taqdiri, tarixi va kelajagi bilan kuyib-yongan shoirning yuqoridagi she'ri yana mustamlakachilik yillari haqida so'zlaganidan darrov voqif bo'lamiz. Insonning rangi uning fe'l-atvorini, aqlini belgilamasligi esa tazod san'ati orqali juda chiroyli asoslab berilgan. Shavkat Rahmon she'rlaridagi tashbehlar, ayniqsa, o'ziga xos xususiyatga ega. Bu tashbehlar kitobxondan o'ta sinchkovlikni, ziyraklikni talab etadi. Buni bir qarashda shunchaki o'xshagan va o'xshatilgan narsa deb ham qabul qilish mumkin. Ammo teran nigoj bilan shuni anglash mumkinki, har bir qo'llangan tashbeh asosli va ayni chog'da o'ta tabiiy. 233 Tun chirqirab o'sar yobonda, O'sganiday bir tup gulxayri. Tunning "o'sishi"ga nisbatan bir oz e'tiroz tug'ilishi mumkin. Lekin xuddi shu holat kuzatilsa, bu e'tiroz o'z-o'zidan bartaraf bo'ladi. Negaki, kun botishi arafasida qorong'ulik, avvalo,

pastdan boshlanadi va yuqoriga qarab quyuqlasha boradi. Bu holatni uyda tashvishlar yoxud boshqa sabablar bilan aniq kuzatish kenglikdagiga nisbatan mushkul. Bundan tashqari daraxt yoki o'simlikning o'sish makoni ham yobondir. Shu sabab ham shoir yobonni tanlaydi. U yerda tunning "gurkirab o'sishi" juda aniq kuzatiladi. Xuddi shu o'xshatish beyosita gulxayrining o'sishiga o'xshatiladi. Bu to'rtlikning keyingi ikki misrasida esa husni ta'lil san'atining chiroyli namunasini ko'rish mumkin: Boshlanadi singan suvlarda, Yalangayoq oylarning sayri. "Husni ta'lil" arabcha "chiroyli dalillash" ma'nosini bildiradi. Adabiy asarlarda tasvirlanayotgan biror hodisaga shoirona biror sabab ko'rsatish san'ati shu nom bilan ataladi. Shoirning yuqoridagi misrasiga diqqatni qaratadigan bo'lsak, oyning yer atrofida aylanishi, astronomiyadan yaxshi bilimziki, tabiiy hodisadir. Suvga yorug'lik tushishi natijasida suvning sinishi ham fizikaviy qonun sanaladi. Shoir esa bu kabi tabiiy hodisalarni yalangayoq oylarning sayri deya izohlaydi. Bu o'xshatishlar ham juda chiroyli dalillangan va ayni chog'da asosli ham. Oyning aksi suvga tushadi, shu sabab ham shoir bejiz singan suvlarga murojaat qilmaydi. Demak, shoir bo'lish, she'r yozish, faqat jimjimador so'zlarni qo'llash degani emas. Ularning asosi, mohiyati qayerga borib taqalishini ilm ko'zi bilan ko'ra olish ham kerak. She'r qachon hayot hodisalari bilan hamnafas yaratilsa, o'shanda o'quvchi qalbini tezroq va osonroq zabt eta oladi. Bundan tashqari, Shavkat Rahmon she'riyatida tajohuli orif san'atining ham ajoyib namunalarini ko'rish mumkin. "Tajohuli orif – bilib-bilmaslikka olish" ma'nosini ifodalovchi she'riy san'at. Shoirning baytda aks ettirayotgan biror obrazli iborani aniq aytmasdan o'zini bilib bilmaslikka olgandek ko'rsatishini nazarda tutadi. Shavkat Rahmon ijtimoiy hayotda inson yetuk ongli mavjudotligini, uning ehtiyoji cheksiz ekanligini ta'kidlar ekan, shu bilan birga tuban insonlar ham borligini unutmaydi. Shoir muhit, davr adolatsizliklari natijasida inson yuragida tug'ilgan alamli iztiroblarni ro'y-rost ko'rsatadi. Bunday yurak iztiroblarini esa shoir istiora vositasida juda maromiga yetkazgan. "Istiora" – arabcha so'z bo'lib "biror narsani omonatga (vaqtincha) olmoq" degan ma'noni ifodalab, adabiy asarda so'zni o'z ma'nosidan boshqa bir ma'noda, aniqrog'i uning haqiqiy ma'nosida emas, balki majoziy bir ma'noda qo'llash san'ati sanaladi. Ko'pincha, ikki ma'no o'zaro o'xshashligiga asoslanadi. Shu jihatdan istiora tashbeh san'atiga yaqin turadi. Istiora aksar hollarda tashbihi kinoyaga, ya'ni mushabbihi tushirilgan tashbehga teng keladi: To'lib ketdi qarg'aga osmon Hatto arang ko'rinadi kun Qarg'alarni, Go'yo qag'illab, Uchib yurar parchalangan tun. Tun – bu tutqunlik, o'z erki, ozodligidan mahrum bo'lgan xalq, millat fojiasi. Bunday holatni shoir fe'lidagi o'jarlik, mardlik, jo'mardlik ko'tara olmaydi. Shoir yolg'onni, mansabparastlikni, munofiqlikni, adolatsizlikni yoqtirmaydi. U metaforik obraz yordamida tuzumdagi qusurlarni – boshqalar ko'ra olmagan, ko'rmagan, balki ko'rishni xohlamagan nuqsonlarni oshkor etadi. Shavkat Rahmonning voqelikka, olingan masalaga haqiqat va adolat ko'zi bilan qarash, uning xalqning qismati, qaramlik fojiasiga befarq emasligi, xalq manfaati yo'lida har qanday kurashga tayyor ekanligi har bir yaratgan obrazida sezilib turadi.

Xulosa va Takliflar. Shoir she'riyatining umumlashtiruvchi kuchi, falsafiy chuqurligini oshirishda metafora, epitet va istioralarga asoslangan obrazlar muhim rol o'ynaydi. N.Mirzayeva "XX asr she'riyatida metaforik obraz muammosi" avtoreferatida buni shunday asoslaydi. "Shu jihatdan dissertatsiyada shoirning asarlari Xurshid Davron, Muhammad Yusuf she'rlari bilan qiyoslanadi va 70- 80-yillar o'zbek she'riyatida hech kim Shavkat Rahmonchalik metaforik obrazdan "ko'p va xo'p" foydalanilmagan degan xulosaga kelinadi".

ADABIYOTLAR

1. Shirinova A. Shavkat Rahmon she'r va shoirlik haqida // "Yangi O'zbekistonda ilm-fan va ta'lim" jurnali, 2021-yil 20-may. №3-son. – B.120-124.
2. Shavkat Rahmon. Uyg'oq tog'lar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at, 1986. – B. 47. 2. Shavkat Rahmon. Saylanma. – Toshkent: Sharq NMK, 1997. – 384 b.
3. Shavkat Rahmon. Abadiyat oralab. – Toshkent: Movarounnahr, 2012.
4. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2010. – 400 b.
5. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 480 b.